

บทเรียนการขับเคลื่อนชุมชนสู่การพึ่งตัวเองอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานหลักปรัชญา
ของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
**THE LESSON LEARNED FROM ENCOURAGING SUFFICIENCY ECONOMY
PHILOSOPHY HUAIKHAYENG COMMUNITY, THONG PHA PHOOM,
KANCHANABURI PROVINCE**

อุ๋นเรือน เล็กน้อย* อรรณพ เยื้องไธสง
Unruan Leknoi, Annop Yienthaisong*

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Social Research Institute, Chulalongkorn University.

**Corresponding author, e-mail: Unruan_t@yahoo.com*

Received: 10 November 2020; **Revised:** 11 March 2021; **Accepted:** 29 March 2021

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและรูปแบบการขับเคลื่อนของชุมชนบนพื้นฐานของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ที่ดำเนินการขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงย้อนรอย (Ex Post Facto Research) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In Depth Interview) และประชุมกลุ่ม (Group Discussion) ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการดำเนินงานเป็นการพัฒนาแบบล่างขึ้นบน (Bottoms Up) คือ เปิดให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชุมชนร่วมกับบทบาทของสภาผู้นำชุมชนที่จัดตั้งขึ้นในลักษณะ “สภาเปิด” จากผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นแกนนำในคณะทำงานขับเคลื่อน ติดตาม และประสานงานพันธกิจดังกล่าว โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้จากหน่วยงานทั้งภาครัฐในท้องถิ่นและองค์กรภาคเอกชน ซึ่งการดำเนินการแบ่งการขับเคลื่อนงานออกเป็น 3 มิติ คือ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาคุณธรรมและศีลธรรมของชุมชน ในขณะที่ด้านรูปแบบการขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจพอเพียงหลักของชุมชน มีการจัดทำโครงการ “ครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียง” ขึ้น และมีการสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วม ด้วยการสนับสนุนพันธุ์สัตว์เลี้ยง และเมล็ดพันธุ์ผัก เพื่อสร้างรายได้และลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ที่ผ่านกระบวนการวิจัยโดยชุมชนอย่างเป็นระบบ และมีการกำหนดเงื่อนไขในลักษณะข้อตกลงร่วมกันของสมาชิก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย มีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน

คำสำคัญ: ครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเอง การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

This research is aimed to study the role of sufficiency economy philosophy and different types of practices carried out since 2003 by Huaikhayeng community, Thong Pha Phoom, Kanchanaburi province. The researcher utilized ex post facto research, in depth Interview and Group Discussion as research tools. The study found that the community has worked under bottoms up pattern allowing the locals to play a part in encouraging sufficiency economy in the community and cooperate with local councils. The council was established as “open council” welcoming members from both official and non-official selection processes to work following the targeted goals. The council was financially and informatively supported by both public and private organizations. There are 3 main areas that the community is responsible for: economic development, environmental development and morality encouragement. Concerning with economic development, the community has established the project namely “Sufficiency Economy Family” and persuades the locals to join by supporting livestock, and crop seeds to create income and decrease domestic spending among the locals. This study has been carefully conducted with systematic community research processes as well as strict mutual agreements among the community members. These are all key factors leading to the success of the project and the community in encouraging sufficiency economy philosophy.

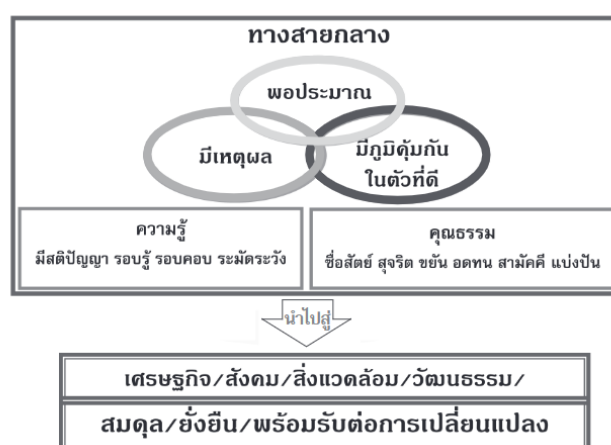
Keywords: Self-Sufficiency Economy Family, Self-Reliance, Sustainable Development

บทนำ

บทเรียนภายใต้การพัฒนาทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ และความล้มเหลวของการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศในอดีตที่ส่งผลให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤติทางเศรษฐกิจที่สำคัญในปี พ.ศ. 2540 ที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในชื่อ “ต้มยำกุ้ง” นับเป็นความล้มเหลวที่ได้สร้างผลกระทบทั้งในระดับโครงสร้างของประเทศและคุณภาพชีวิตของระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งในขณะที่ประชาชนต้องเผชิญกับช่วงวิกฤติดังกล่าว “แนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวคิดการพัฒนาทางเลือกหนึ่งที่ถูกกล่าวถึงและแพร่กระจายผ่านสื่อช่องทางต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการรับมือของภาคประชาชน ด้วยเป็นแนวทางการพัฒนาที่สามารถครอบคลุมทั้งมิติในระดับมหภาค และระดับความสามารถของชุมชน [1] มุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อสร้างรูปแบบความเป็นอยู่ของประชาชนให้สามารถต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และแนวคิดแบบทุนนิยม

สำหรับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชทานให้กับประชาชนชาวไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และให้ความสำคัญขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2540 เพื่อเป็นแนวทางให้ประชาชนชาวไทยสามารถรอดพ้นจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ จนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น “ความพอเพียง” ที่กล่าวถึงนั้น หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ดีเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ในขณะที่การดำเนินการดังกล่าวต้องตั้งอยู่ภายใต้หลักสำนึกด้านคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และการมีความรู้ที่เหมาะสม รอบคอบ หรืออาจกล่าวได้ว่า แนวการพัฒนาในรูปแบบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ รูปแบบของ “ทางสายกลาง” ที่เน้นความเป็นอยู่ตามอัตภาพของบุคคล และลดการเบียดเบียนผู้อื่น [2]

ภายหลังการผ่านพ้นวิกฤติทางเศรษฐกิจในครั้งดังกล่าว รัฐบาลภายใต้การดำเนินการของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ ร่วมกันดำเนินการรวบรวมและสังเคราะห์แนวคิดจากกระแสพระราชดำริในโอกาสต่าง ๆ จนนำมาสู่การประกาศแนวทางการพัฒนาประเทศภายใต้ฐานคิดของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) [1] โดยเฉพาะแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่ดำเนินการมุ่งเน้นทั้งทางด้านการจัดทำยุทธศาสตร์เพื่อการขับเคลื่อน การสานต่อความรู้เดิม แนวคิด และเชื่อมโยงสู่การจุดประกายจากความรู้ และความเข้าใจที่ถูกต้องสู่แนวทางการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้บทบาทของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังคงสืบเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบันที่คงมุ่งเน้นการพัฒนาทุนทางทรัพยากรมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน และเกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนโดยมีพื้นที่และชุมชนเป็นพื้นฐาน [3] ด้วยเหตุนี้แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงได้รับการถ่ายทอดลงสู่ชุมชนต่าง ๆ ของประเทศอย่างแพร่หลาย เพื่อมุ่งให้ประชาชนและแต่ละชุมชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมดุล พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างมั่นคง สมดุล และอย่างยั่งยืน



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง [4]

เช่นเดียวกับชุมชนตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ที่ได้ได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชน ด้วยในอดีตชุมชนประสบปัญหารายได้ของชุมชนที่ส่วนใหญ่มาจากภาคการเกษตรที่ขาดทุนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีภาระหนี้สินจำนวนมากและสูญเสียที่ดินทำกินให้กับนายทุนภายนอกที่เข้ามาส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ทำการเกษตรที่ไม่มี ความคุ้นเคย เนื่องจากในอดีตชุมชนตำบลห้วยเขย่งเป็นชุมชนที่เกิดการอพยพที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเดิมของอ่างเก็บน้ำเขาแหลม การอพยพครั้งดังกล่าวไม่เพียงเป็นการเปลี่ยนที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของประชาชนในพื้นที่เท่านั้น หากแต่ได้นำมาสู่การเปลี่ยนวิถีชีวิตและรูปแบบการประกอบอาชีพอย่างสิ้นเชิง จากในอดีตประชาชนในพื้นที่ประกอบอาชีพการทำนาเป็นหลัก แต่เมื่อได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยพร้อมทั้งเงินเยียวยาแล้ว สมาชิกในชุมชนต้องเปลี่ยนสภาพเป็นการทำไร่เพื่อให้เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่ที่ได้รับจัดสรร ซึ่งเป็นรูปแบบที่เกษตรกรไม่คุ้นเคยและขาดประสบการณ์ในการทำไร่แบบดังกล่าว ก่อปรกับสภาพปัญหาการชะล้างพังทลายของดินในพื้นที่ ที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นพื้นที่ลาดชันซึ่งไม่เคยพบกับ

สภาพปัญหาดังกล่าวในพื้นที่เดิม เหล่านี้ส่งผลให้ต้นทุนในการทำการเกษตรของประชาชนเพิ่มสูงขึ้น และสภาพพื้นที่เกิดความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2546 ที่องค์กรเอกชนแห่งหนึ่งได้เข้าร่วมมือกับชุมชนผ่านความร่วมมือจากผู้นำในชุมชนร่วมกันผลักดันแผนแม่บทชุมชนขึ้น [5] ภายใต้การรวบรวมสภาพปัญหาของชุมชนที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการนำเสนอ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และระดมความคิดเพื่อออกแบบแนวทางในการแก้ปัญหา โดยมีองค์กรภาคเอกชนเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางวิชาการและงบประมาณในการขับเคลื่อน [6] ซึ่งเป็นการเน้นให้เห็นถึงความสำคัญในการสร้างเครือข่ายทางสังคมในชุมชนที่มีความเชื่อมโยง การมุ่งให้สมาชิกในชุมชนทำความเข้าใจกับธรรมชาติ สภาพบริบทพื้นที่ การพัฒนาศักยภาพสมาชิกชุมชนไปพร้อมกัน และมุ่งสู่การรู้จักประยุกต์แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การดำเนินชีวิตที่มีความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมและการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่และวิถีชีวิตที่พอเพียงของชุมชน

จากผลการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบของชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวได้อย่างประสบผลสำเร็จและมีการขับเคลื่อนในระดับตำบลอย่างกว้างขวาง การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาโดยการย้อนรอยรูปแบบการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี รวมถึงบทบาทขององค์กรร่วมพัฒนาที่เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันนโยบายของชุมชนที่มาจากการสำรวจความต้องการของชุมชนหรือการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนต่อกระบวนการพัฒนาจนประสบผลสำเร็จเป็นที่ประจักษ์ และมีอัตลักษณ์ของรูปแบบการขับเคลื่อนเฉพาะตนที่สามารถพัฒนาสู่การเป็นต้นแบบสำหรับชุมชนอื่น ๆ ต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทของชุมชนและรูปแบบในการขับเคลื่อนของชุมชนบนพื้นฐานของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยวิธีการวิจัยเชิงย้อนรอย (Ex Post Facto Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อใช้ในการศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสาเหตุในอดีตที่ทำให้เกิดผลดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเริ่มจากกำหนดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหรือตัวแปรตาม แล้วดำเนินการค้นหาสาเหตุซึ่งเป็นตัวแปรอิสระที่ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น การวิจัยรูปแบบดังกล่าวจึงได้รับความนิยมสำหรับการศึกษาที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงตัวแปรอิสระในการวิจัยได้ และรูปแบบดังกล่าวยังสามารถนำมาใช้เพื่อการทดสอบสมมติฐานที่เกี่ยวกับความเป็นเหตุและผล หรืองานเชิงสหสัมพันธ์ได้อีกด้วย [7-8]

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ คือ ชุมชนตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในการศึกษาบทบาทและการขับเคลื่อนชุมชนสู่การพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key Informants) จำนวน 5-8 ราย และการประชุมกลุ่ม (Group Discussion) ซึ่งกำหนดจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มราว 4-5 รายต่อกลุ่ม โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทการขับเคลื่อนครอบครัว เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง ทั้งด้านรูปแบบการดำเนินการ การสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นของชุมชน ทั้งนี้การสัมภาษณ์เชิงลึกนี้จะหยุดดำเนินการสัมภาษณ์เมื่อข้อมูลที่รวบรวมได้มีความอิ่มตัว

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In Depth Interview) และประชุมกลุ่ม (Group Discussion) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน แกนนำการขับเคลื่อนโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล คือ การคัดเลือกรายบุคคลเป้าหมาย จากการเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการขับเคลื่อนโครงการเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ที่มีความเต็มใจและความพร้อมที่จะให้ข้อมูลได้อย่างชัดเจน และเกณฑ์การคัดออก พิจารณาจากความไม่พร้อมในการให้ข้อมูลและไม่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างชัดเจน ซึ่งได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนกันยายน - พฤศจิกายน พ.ศ. 2563

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เชิงบริบทของเนื้อหา (Content Analysis) ของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในอดีตที่เกิดขึ้นและส่งผลให้การขับเคลื่อนชุมชนสู่การพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนประสบผลสำเร็จ

ผลการวิจัย

บริบทชุมชนและจุดเริ่มต้นการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนการเกษตรที่เกิดจากการอพยพที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำของอ่างเก็บน้ำเขาแหลมขึ้นสู่บริเวณพื้นที่เชิงเขา ในปี พ.ศ. 2527 ซึ่งในอดีตชุมชนประกอบอาชีพการทำนาเป็นหลักจากความเชี่ยวชาญและความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ แต่ภายหลังการอพยพครั้งดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและรูปแบบการประกอบอาชีพของประชาชนไปสู่การทำสวนและทำไร่เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ใหม่ที่ได้รับจัดสรร หากแต่เป็นวิถีที่ขัดแย้งกับประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของประชาชนในชุมชน อาทิ การขาดประสบการณ์ในการทำไร่ ปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน และภาวะขาดทุนสะสมจากการทำการเกษตรที่ขาดความชำนาญ จนนำมาสู่ภาระหนี้สินที่เพิ่มสูงและปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกินมาอย่างต่อเนื่อง กระทั่งในปี พ.ศ. 2541 ภาคเอกชนแห่งหนึ่งได้มีนโยบายในการเข้ามาส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างความเข้มแข็งด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาให้กับชุมชน ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมตัวและจัดตั้ง “สภาผู้นำชุมชนตำบลห้วยเขย่ง” ในเวลาต่อมา ทั้งนี้สภาผู้นำชุมชนดังกล่าวเป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้นำภายในชุมชนในรูปแบบของ “สภาเปิด” ที่ประกอบไปด้วยผู้นำที่เป็นทางการของแต่ละชุมชน จำนวน 8 หมู่บ้าน และตัวแทนของแต่ละชุมชน ที่มาจากการเลือกสรรของสมาชิกแต่ละหมู่บ้าน จำนวนหมู่บ้านละ 2 ราย เพื่อดำเนินการขับเคลื่อนงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายกิจการเพื่อสังคมของบริษัทภาคเอกชน ในการส่งเจ้าหน้าที่ที่เป็นพี่เลี้ยงและให้ความรู้แก่ผู้นำเพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้นำต้นแบบสำหรับชุมชน และสมาชิกของชุมชน รวมทั้งการให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการโดยการนำผู้นำและตัวแทนชุมชนเข้าศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จในการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงจากทั่วประเทศ และการสนับสนุนงบประมาณสำหรับการขับเคลื่อนกิจกรรมที่ผ่านการพิจารณาโดยสภาผู้นำชุมชนฯ

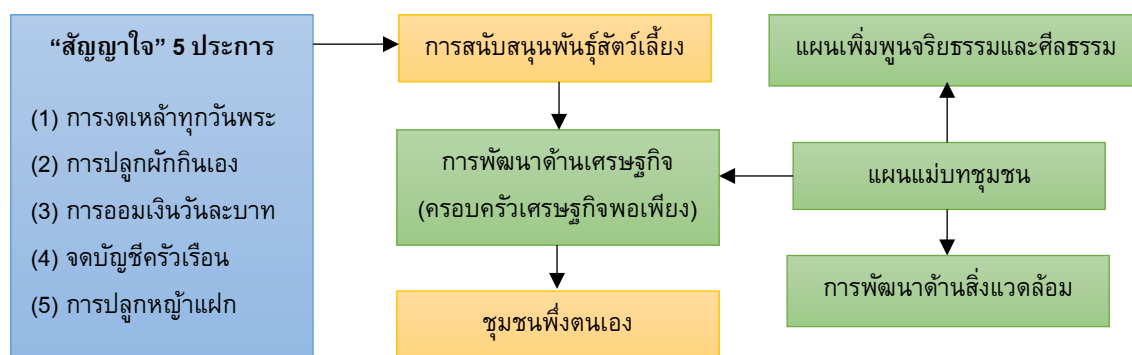
จากสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนนับตั้งแต่ในอดีตที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้ถูกยกเป็นประเด็นหลักในการขับเคลื่อนของสภาผู้นำชุมชนที่จัดตั้งขึ้น ซึ่งในเวลาต่อมาได้พัฒนาไปสู่การจัดทำแผนแม่บทชุมชน ที่ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา โดยแผนปฏิบัติการดังกล่าวได้กำหนดให้ครอบคลุมมิติทั้งทางด้าน (1) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2) การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม จากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้

และปัญหาการชะล้างพังทลายของดินในพื้นที่ทางการเกษตรและที่อยู่อาศัย และ (3) การฟื้นฟูคุณธรรม จริยธรรม และการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้ง “ครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียง” ที่เป็นส่วนหนึ่งจากผลการออกแบบ การขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนของสภาผู้นำชุมชนในทั้ง 3 มิติข้างต้น

รูปแบบการขับเคลื่อนครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

ลักษณะสำคัญของรูปแบบการขับเคลื่อนครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง คือ การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการขับเคลื่อน โดยแบ่งระยะการดำเนินงาน จากภายหลังขั้นตอนการกำหนดแผนแม่บทชุมชนขึ้น ออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาศึกษาความต้องการพื้นฐานครัวเรือนภายใต้การมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยอาศัย กระบวนการทำวิจัยชุมชน การทำบัญชีครัวเรือน การสรุปค่าใช้จ่ายในแต่ละประเด็นของแต่ละครอบครัวออกเป็นหมวดหมู่ในแต่ละเดือน เพื่อให้สภาผู้นำชุมชนสามารถนำข้อมูลที่ได้รับมาใช้ในการออกแบบความต้องการของชุมชน ผ่านปริมาณสินค้านำเข้าจากภายนอกชุมชนของแต่ละครัวเรือนว่ามีค่าใช้จ่ายในหมวดใดมากที่สุด ซึ่งจากผลการสำรวจพบว่า แต่ละครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายในการซื้อเนื้อสัตว์ ไข่ และปลามากที่สุด การขับเคลื่อนกิจกรรมจึงใช้ข้อมูลดังกล่าวมาเป็นเงื่อนไขในการขับเคลื่อนโครงการและช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น กอปรกับเมื่อได้ผลการศึกษาดังกล่าว กลุ่มสภาผู้นำชุมชนฯ จึงได้ดำเนินการศึกษาเพิ่มเติมถึงปริมาณความต้องการของวัตถุดิบเหล่านั้น โดยการเก็บข้อมูลสถิติครัวเรือนต่อการใช้ปริมาณไข่ ปริมาณเนื้อสัตว์ และชนิดของปลาที่ใช้ในการบริโภค เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาถึงปริมาณความเหมาะสมของวัตถุดิบที่สมาชิกในโครงการควรได้รับ และนำไปสู่การสร้างเงื่อนไขและแรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการ “ครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียง”



ภาพที่ 2 รูปแบบการขับเคลื่อนครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง

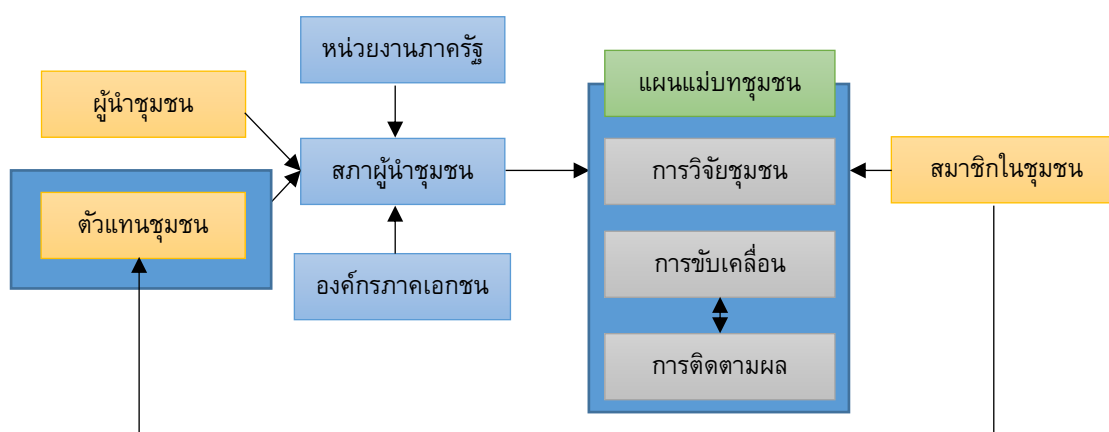
ระยะที่ 2 การกำหนดเงื่อนไขและการขับเคลื่อนครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียง โดยเมื่อได้ข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นดังกล่าว สภาผู้นำชุมชนจึงได้มีการกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนโครงการสำหรับครัวเรือนที่เข้าร่วม ซึ่งจะได้รับการสนับสนุนพันธุ์ไก่ไข่ ปลาตุ๋น หรือลูกสุกร ตามชนิดที่สมาชิกที่เข้าร่วมต้องการ โดยมีข้อตกลงที่ชุมชนเรียกว่า “สัญญาใจ” 5 ประการ ของผู้เข้าร่วมโครงการต้องปฏิบัติ ได้แก่ (1) การงดเหล้าทุกวันพระ (2) การปลูกผักกินเอง (3) การออมเงินวันละบาท (4) จัดบัญชีครัวเรือน และ (5) การปลูกหญ้าแฝก โดยในการดำเนินงานตามประเด็นที่ 1-4 นั้น เป็นการขับเคลื่อนเพื่อการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นหลักบนพื้นฐานของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง หากแต่สำหรับประเด็นเรื่องการปลูกหญ้าแฝกนั้น เป็นผลมาจากการศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีสภาพเป็นพื้นที่ลาดชันจึงมีความเสี่ยงต่อการเกิดดิน

ถล่มได้ง่ายและปัญหาการชะล้างพังทลายหน้าดินในพื้นที่ทางการเกษตร [6] การกำหนดให้การปลูกหญ้าแฝกในพื้นที่ของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการจึงเป็นวิธีในการสร้างการรับรู้คุณประโยชน์ของหญ้าแฝกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติ กอปรกับผลการศึกษาในพื้นที่ยังพบว่า รูปแบบดังกล่าวนับเป็นวิธีการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับหญ้าแฝกของชุมชนที่ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง [5, 9-10] โดยเมื่อการสร้างข้อกำหนดและรูปแบบการขับเคลื่อนโครงการเป็นที่สำเร็จ และได้รับการอนุมัติผ่านสภาผู้นำชุมชนแล้ว จึงดำเนินการเปิดรับสมัครสมาชิกในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ ซึ่งในปีแรก พ.ศ. 2548 มีสมาชิกในชุมชนสนใจสมัครเข้าร่วมโครงการกว่า 325 ครัวเรือน และในปี พ.ศ. 2549 จำนวนสมาชิกในโครงการเพิ่มขึ้นอีก จำนวน 520 ครัวเรือน [11]

ระยะที่ 3 การติดตามผลและพัฒนาผลการดำเนินงาน ในการขับเคลื่อนโครงการได้ออกแบบให้มีการติดตามผลการขับเคลื่อนโครงการ โดยสมาชิกสภาผู้นำชุมชนฯ พร้อมทั้งนักวิชาการที่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และองค์กรภาคเอกชนร่วมกันประเมินผลการปฏิบัติงานของแต่ละครัวเรือนพร้อมให้คำแนะนำสำหรับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของแต่ละครัวเรือน โดยจะมีการคัดเลือกครอบครัวที่ดำเนินการตามข้อตกลงได้ประสบผลสำเร็จเพื่อรับรางวัลและเป็นต้นแบบสำหรับครอบครัวสมาชิกรายอื่น ๆ นอกจากนี้โครงการครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงยังมีความเชื่อมโยงไปกับการจัดตั้ง “ตลาดชุมชน” ของตำบลห้วยเขย่ง ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการติดตามผลการดำเนินงานที่พบว่า เมื่อปริมาณผลผลิตทั้งเนื้อสัตว์และผักสวนครัวที่ครัวเรือนได้รับมีปริมาณที่สูงกว่าปริมาณการบริโภคในครัวเรือน จึงเกิดตลาดชุมชนขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่กลางในการรองรับการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของชุมชน และเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนที่ลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกเท่าที่จะมีความจำเป็นหรือเป็นสิ่งที่ชุมชนไม่สามารถลดต้นทุนเหล่านั้นได้ด้วยตนเอง

บทบาทของชุมชนกับการขับเคลื่อนครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียง

การขับเคลื่อนครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง เป็นการขับเคลื่อนโดยการอาศัยศักยภาพของชุมชนเป็นปัจจัยในการดำเนินการ นับตั้งแต่การเข้ามามีบทบาทขององค์กรผู้นำของชุมชนและสมาชิกชุมชนในการเลือกตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเข้าสู่สภาผู้นำเพื่อการวางแผนทางการขับเคลื่อนภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งจากภาครัฐในพื้นที่ และภาคเอกชนที่เข้าร่วมในการพัฒนาศักยภาพผู้นำและความพร้อมของชุมชนก่อนการขับเคลื่อนโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาจากด้านล่างขึ้นสู่ด้านบน (Bottoms Up) ที่เป็นโมเดลกระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในฐานะผู้ที่มีส่วนได้เสียจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางและการนำไปใช้ เพื่อให้ผลปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่และมุ่งสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง [12-14] เช่นเดียวกับชุมชนตำบลห้วยเขย่ง ที่กระบวนการดังกล่าวได้สร้างจุดเด่นของบทบาทชุมชนในการขับเคลื่อนและนับเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการที่ส่งผลให้การดำเนินโครงการครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ชุมชนวางแผนการดำเนินการไว้ ทั้งนี้สามารถสรุปบทบาทของชุมชนและองค์กรร่วมพัฒนาในการขับเคลื่อนครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังนี้



ภาพที่ 3 บทบาทและรูปแบบการขับเคลื่อนครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง

สรุปและอภิปรายผล

การขับเคลื่อนโครงการครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ประสบผลสำเร็จได้โดยอาศัยการขับเคลื่อนและการสนับสนุนจากองค์กรภาคีในภาคส่วนต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนเชิงบูรณาการตามความเชี่ยวชาญเฉพาะ ประการสำคัญของความสำเร็จที่เกิดขึ้น คือ การมุ่งเน้นในการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและสมาชิก ที่สร้างการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษา สำรวจ และออกแบบการดำเนินการร่วมกัน ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของร่วมของโครงการ กอปรกับประเด็นในการขับเคลื่อนสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง จึงก่อให้เกิดพลังร่วมในการผลักดันโครงการฯ ให้ประสบผลสำเร็จ อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ กระบวนการประชาธิปไตยหรือการวิจัยโดยชุมชน กล่าวคือการให้สมาชิกในชุมชนร่วมจัดทำบัญชีครัวเรือนที่ออกแบบมาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในการนำมากำหนดผลลัพธ์ของการพัฒนาหรือผลลัพธ์ที่ชุมชนมีความต้องการ นับเป็นกุญแจสำคัญของชุมชนในการขับเคลื่อนโครงการฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นแบบแผนสำหรับชุมชนในการได้เรียนรู้ถึงศักยภาพของชุมชนในการมีส่วนร่วมของงานพัฒนาที่จะเป็นแนวทางไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนในอนาคต [15-16] โดยแนวการปฏิบัติของชุมชนข้างต้นสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านคำปลาหลาย ในจังหวัดขอนแก่น ที่พบว่าชุมชนประสบปัญหาทั้งด้านความยากจน ปัญหาหนี้สิน และปัญหาสุขภาพ พื้นที่ทางการเกษตรของชุมชนที่ไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร จึงนำมาสู่การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนชุมชน จนทำให้ชุมชนกลายเป็นต้นแบบชุมชนที่เข้มแข็งในการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ซึ่งปัจจัยสำคัญที่เป็นผลของความสำเร็จของชุมชนดังกล่าว คือ ศักยภาพของผู้นำ กระบวนการเรียนรู้ในการวิเคราะห์ปัญหา และทุนทางสังคมของชุมชน [17] เช่นเดียวกับการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อการพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนวังจันทน์ ที่ผลสำเร็จของการขับเคลื่อนชุมชนพึ่งตนเองเกิดจากการมีบทบาทของชุมชนในการทำงานแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพของปราชญ์ชุมชน การเน้นการลดรายจ่ายของครัวเรือน การสร้างครอบครัวต้นแบบ ตลอดจนการดำเนินการวิเคราะห์ปัญหาจากบริบทชุมชน การทำบัญชีรายรับรายจ่าย เพื่อนำมาสู่การทบทวนแผนแม่บทชุมชนในการแก้ปัญหา [18]

ทั้งนี้หากวิเคราะห์ถึงกลไกการขับเคลื่อนโครงการที่มีความโดดเด่นของชุมชนจะพบว่า การสร้างแรงจูงใจในการสนับสนุนการเลี้ยงไก่ไข่ เลี้ยงปลา เลี้ยงหมู หรือการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ผักให้แก่สมาชิกในโครงการเพื่อการสร้างรายได้และลดรายจ่ายของครอบครัว นับเป็นแรงจูงใจที่สำคัญต่อความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนภายใต้เงื่อนไขข้อตกลง 5 ประการ ก่อนการได้รับการสนับสนุนของแต่ละครัวเรือน นับเป็นการออกแบบโดย

ประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิดความสนใจของสมาชิกในชุมชนและเป็นกระบวนการที่เกิดจากการศึกษาและออกแบบของชุมชนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนอกจากนี้การบริหารจัดการของชุมชนเมื่อผลผลิตที่เกิดขึ้นมีปริมาณที่มากเกินไปความต้องการในระดับครัวเรือน ได้ขยายผลไปสู่การสร้างพื้นที่กลางในการแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนที่เกิดขึ้นในลักษณะของตลาดชุมชน ที่มีสินค้าราคาถูกจากสมาชิกในชุมชนมาจัดจำหน่ายที่ไม่เพียงเป็นการลดค่าใช้จ่ายของสมาชิกในชุมชน หากแต่เป็นการลดการพึ่งพิงจากภายนอกให้น้อยที่สุดและเป็นการพึ่งพาอาศัยกันของสมาชิกภายในชุมชนได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องไปกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นทางสายกลางในการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของสมาชิกภายในชุมชน ที่ไม่เป็นการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตและการบริโภคจากโลกภายนอกทั้งหมด แต่ก็ไม่เป็นการปิดกั้นอย่างโดดเดี่ยวสวนทางกับการเป็นพลวัตที่มีการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก [4, 13] รูปแบบการปฏิบัติดังกล่าวยังสอดคล้องไปกับผลการศึกษาการพัฒนาตัวแบบการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ล้วนระบุถึงกระบวนการที่เน้นการสร้างแรงบันดาลใจหรือแรงจูงใจ การแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนานวัตกรรม การขับเคลื่อนของชุมชน การจัดการบทบาทและทุนทางสังคมที่มีประยุกต์เข้ากับแนวปฏิบัติของชุมชน ในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง [19] และการศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ยุทธศาสตร์ประสบผลสำเร็จคือการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่แนวปฏิบัติของชุมชนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับแนวบริบทของชุมชน [20]

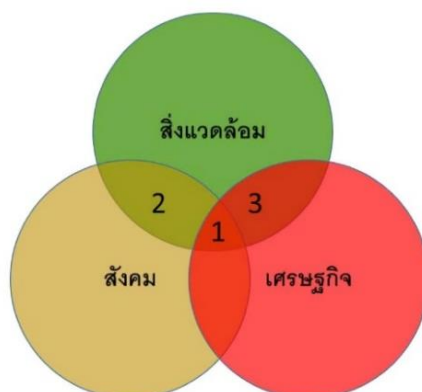
จากบทเรียนที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนของชุมชนบนพื้นฐานของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง นับเป็นเครื่องยืนยันที่แสดงให้เห็นถึงแนวทางการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยบูรณาการร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทในการเป็นผู้ให้การสนับสนุน จึงเป็นกระบวนการดำเนินงานที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน และเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง ตามแนวคิดการพัฒนาจากด้านล่างขึ้นสู่ด้านบน (Bottoms Up) โดยมีกระบวนการที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานเป็นวงจรที่มีความยืดหยุ่นพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งกระบวนการศึกษาหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การนำมาทดลอง ติดตามผลการดำเนินงาน การปรับปรุงแก้ไข และการนำไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงหรืออุปสรรคที่จะเกิดขึ้นตลอดระยะเวลาในการดำเนินงาน และหากพิจารณาถึงเงื่อนไขข้อตกลงทั้ง 5 ประการ ของสมาชิกในโครงการครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียง จากเป้าหมายของการดำเนินการและการออกแบบที่เกิดขึ้น ไม่เพียงเน้นที่การแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมไปถึงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และการเพิ่มพูนจริยธรรมและศีลธรรมของชุมชน สอดคล้องไปกับกรอบแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 3 ห่วง และ 2 เงื่อนไข รวมทั้งรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน 3 ด้านของ John Elkington [21] ที่ระบุถึงการบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่าต้องมีความสมดุลทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ

ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนสามารถเพิ่มรายได้สำหรับชุมชนและสามารถลดค่าใช้จ่ายในแต่ละครัวเรือนได้ โดยสามารถลดค่าใช้จ่ายในการซื้อวัตถุดิบจากสมาชิกในชุมชนด้วยตนเองที่มีราคาต่ำกว่าตลาดภายนอก นับเป็นวิธีการที่ลดการพึ่งพิงปัจจัยการดำรงชีวิตจากโลกภายนอกเพียงด้านเดียว หากแต่เป็นการมุ่งเน้นในการพึ่งตนเองของสมาชิกในครอบครัว และการพึ่งพาอาศัยกันของสมาชิกในชุมชนด้วยกัน จึงนับเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีสำหรับชุมชนในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในกระแสโลกาภิวัตน์

ด้านสังคม จากการขับเคลื่อนและติดตามของโครงการครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงจะพบว่า การดำเนินการของชุมชนไม่เพียงการส่งเสริมและสนับสนุนจากองค์กรใด องค์กรหนึ่งเท่านั้น หากแต่มีกระบวนการติดตามจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การเข้าแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน ตลอดจนในระยะแรกของการดำเนินงานมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และออกแบบการดำเนินการร่วมกัน ซึ่งนับเป็น

วิธีการที่ส่งเสริมให้เกิดการสร้างความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้หากพิจารณาถึงแผนแม่บทชุมชนที่เป็นกลไกขับเคลื่อนในภาพรวมของสภาผู้นำชุมชนฯ จะพบได้ว่าการสร้างความร่วมมือของชุมชนในทุกๆ ระดับ การส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม และความร่วมมือของชุมชนนับเป็นกลไกที่สำคัญที่ชุมชนมุ่งเน้นให้เกิดการขับเคลื่อนภายในชุมชนร่วมกับมิติทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งในโครงการครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงได้ระบุถึงเงื่อนไขในการเข้าร่วมโครงการฯ ที่ให้สมาชิกที่เข้าร่วมดำเนินการปลูกหญ้าแฝกในพื้นที่ต่าง ๆ ของตนเอง ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดการชะล้างพังทลายของดิน การกัดเซาะของแหล่งน้ำ และการเกิดดินถล่มภายในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับการดำรงชีวิตและความมั่นคงทางด้านที่พสกอศัย ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้หญ้าแฝกเป็นวิธีการในการป้องกันและแก้ปัญหาเหล่านั้น เป็นผลมาจากมีต้นทุนที่ต่ำ การดูแลที่ไม่ซับซ้อน เป็นวิธีการทางธรรมชาติที่มีความยั่งยืน อีกทั้งประชาชนสามารถเรียนรู้และเข้าถึงวิธีการเหล่านั้นได้ด้วยตนเองเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้โครงสร้างวิศวกรรมในการแก้ปัญหาที่มีต้นทุนในการเข้าถึงสูงมากกว่าหญ้าแฝกจึงถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหาการชะล้างพังทลาย การเกิดดินถล่ม และการฟื้นฟูระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างแพร่หลาย [5, 9-10] สอดคล้องไปกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการแสวงหาความรู้เพื่อการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและชุมชนอย่างมั่นคงและยั่งยืน [22] ดังจากผลการศึกษากิจกรรมและเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่แสดงให้เห็นว่า ไม่เพียงแต่ทุนทางวัตถุ ทุนทางมนุษย์ และทุนทางสังคมเท่านั้นที่เป็นปัจจัยนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน หากแต่รวมไปถึงทุนทางสิ่งแวดล้อม [23] ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อผลักดันชุมชนให้บรรลุสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน



ภาพที่ 4 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน 3 ด้านของ John Elkington [21]

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

รูปแบบการขับเคลื่อนโครงการครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลห้วยเขย่ง ประสบผลสำเร็จได้เนื่องด้วยอาศัยองค์ประกอบหลายประการในการขับเคลื่อน ประการสำคัญ คือ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยอาศัยการร่วมมือของสมาชิกที่มีบทบาทในทุกขั้นตอนของการดำเนินการ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของโครงการร่วมกัน อีกทั้งทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอย่างกว้างขวางจึงเป็นเหตุให้การขับเคลื่อนโครงการฯ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นอย่างดี รูปแบบการดำเนินโครงการดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหลากหลายโครงการที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนได้ทั้งทางหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน แต่ประการสำคัญของการนำรูปแบบดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ คือ การสร้างแรงจูงใจ การแสวงหาจุดอ่อน จุดแข็งของชุมชน และร่วม

พัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อให้พร้อมต่อการรองรับโครงการที่จะดำเนินการขับเคลื่อนในอนาคต กอปรกับการเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น สะท้อนถึงความต้องการตามแนวคิดการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottoms Up) เพื่อให้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นบรรลุเป้าประสงค์ตามความต้องการของชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยในการลดความขัดแย้งของสมาชิกในชุมชนจากความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงโครงการอย่างเป็นธรรม

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อภัยพิบัติดินถล่ม: วิธีการแก้ปัญหาแบบยั่งยืน ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ 2563 (763014 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการจัดการภัยพิบัติ) และผ่านการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในคน จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (โครงการที่ 144/63)

เอกสารอ้างอิง

- [1] พชรินทร์ สิริสุนทร. (2556). แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [2] อุ๋นเรื่อน เล็กน้อย. (2560, เมษายน-มิถุนายน). เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ วิถีสู่ความยั่งยืนจากคำสอนพ่อ. วารสารสิ่งแวดล้อม, 21(2), 13-26.
- [3] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- [4] ญัฏฐพงศ์ ทองภักดี. (2550, กันยายน). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ความเป็นมาและความหมาย. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, 47(1), 1-25.
- [5] Unruan Leknoi, & Suched Likitlersuang. (2020, December). Good practice and lesson learned in promoting vetiver as solution for slope stabilisation and erosion control in Thailand. *Land Use Policy*. 99(2020), 105008.
- [6] กรมทรัพยากรธรณี. (2561). หนังสือสรุปเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัย: จังหวัดกาญจนบุรี. กรุงเทพฯ: ศูนย์ปฏิบัติการธรณีพิบัติภัย กรมทรัพยากรธรณี.
- [7] Ary, D., Jacobs, L. C., & Sorensen, C. K. (2010). *Introduction to research in education*. 8th ed. Belmont, CA: Wadsworth.
- [8] Harold G. Lord. (1973). *Ex Post Facto Studies as a Research Method*. Special Report No. 7320. Washington, D.C.: ERIC Clearinghouse.
- [9] อรรถนพ เยื้องไธสง, และอุ๋นเรื่อน เล็กน้อย. (2563, มกราคม-เมษายน). ความรู้: อิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมระบบหญ้าแฝกในพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดดินถล่ม. วารสารนานาชาติมหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 10(1), 130-146.
- [10] อรรถนพ เยื้องไธสง, และอุ๋นเรื่อน เล็กน้อย. (2563, กรกฎาคม-ธันวาคม). อิทธิพลของการรับรู้ต่อการยอมรับนวัตกรรมการใช้ระบบหญ้าแฝกเพื่อป้องกันดินถล่มในพื้นที่ทางการเกษตร. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 23(2), 347-356.

- [11] สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2563). *สภาผู้นำชุมชนตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี*. สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2563, จาก <https://web.codii.or.th>
- [12] Luke Sinwell. (2012, March). Transformative left-wing parties' and grassroots organizations: Unpacking the politics of "top-down" and "bottom-up" development. *Geoforum*, 43(2), 190-198.
- [13] Jeroen Mens, Ellen van Bueren, Ruben Vrijhoef, & Erwin Heurkens. (2021, March). A typology of social entrepreneurs in bottom-up urban development. *Cities*. 110(March, 2021), 103066.
- [14] Jean-Pierre El Asmar, John Obas Ebohon, & Ahmad Taki. (2012, February). Bottom-up approach to sustainable urban development in Lebanon: The case of Zouk Mosbeh. *Sustainable Cities and Society*, 2(1), 37-44.
- [15] พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). *ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [16] เสรี พงศ์พิศ. (2551). *แนวคิดแนวปฏิบัติยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: พลัมปัญญา.
- [17] ไพศาล เนาะวาทอง, และธวัชชัย ศุภดิษฐ์. (2551, ตุลาคม). การจัดการชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาหมู่บ้านคำปลาหลายตำบลบ้านดง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 4(2), 38-49.
- [18] ฉลาด จันทร์สมบัติ, ทานตะวัน สิงห์แก้ว, ประจักษ์ อาษาธง, และรุ่งทิพย์ สิงพร. (2554, พฤษภาคม-สิงหาคม). การศึกษาการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อการพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนวังจัน ตำบลนาข่า อำเภอบ้านดง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารการบริหารและการพัฒนามหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 3(2), 86-105.
- [19] อภิชาติ กิตติศักดิ์นาวิน, และธีรศักดิ์ อุ่ณารมย์เลิศ. (2559, กรกฎาคม-ธันวาคม). การพัฒนาตัวแบบการจัดการนวัตกรรมภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 8(2), 103-115.
- [20] วิฑูลย์ แก้วสุวรรณ, เกษมชาติ เนรศนี, และบุญเรือง ศรีเหรียญ. (2558, กันยายน-ธันวาคม). ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 10(3), 285-294.
- [21] John Elkington. (1998). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Gabriola Island, BC: New Society Publishers.
- [22] ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร. (2562). *การจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- [23] พิมพ์พรณ บุญยะเสนา, และวรลักษณ์ หิมะกลัส. (2561, มกราคม-มิถุนายน). การศึกษากิจกรรมและเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10(19), 127-139.